

ELIGAZODNI

BOGNÁR ANTAL

MOSLÉK ÉS MANNA

A kaszárnyaépület mögött, a tengerparton, öt rozoga csónak áll hevenyészett, alacsony bakokon. Jócskán megkopott rajtuk a festék. Ezt, amelyen fekszem, csak úgy a fűbe borították, egy akácfa mellé. Teste lyukacsos, már szivacszerű, mint az öregek félig lehunytt szemhéja alatt az emlékezés.

(Mindig is a *pusztulás*, a *haldoklás* képei tartottak fogva — kapom rajta magam. A megszűnés, a halál, az a holttest, amiben sorsunk testet öltött — utoljára visszanéz rám, mintha ő álmodott volna *engem*, az én viaskodásomat, s ébredésébe oldva tenném elviselehetővé a haláltudatot, a kínok megszűnésével jelezve, s az ébredéssel, amely annyit tesz: *él, élő a halál*, mert a legszörnyűbb az lenne, ha a nemlét nem volna. Visszanéz *a halál nyomait át-szelő* bakter is, tulajdon *elhintődő* vérére néz vissza.)

Köpenyem szétgombolva, egyik lábam lelóg. Az akácfa ágai közül gyenge májusi fény süti az arcom. Egy-egy árnyék suhan át rajtam: sirályok űzik egymást rekedt vijjogással. A költészet kikötői madarai rajokban gyülekeznek a szeméttartályok körül. Azt mondják, nem válogatósak. Öregesen marakodnak a hulladékon, a híg és zavaros lén. Csak a szárnyuk eleganciát mímelő ívelése, az a törés, az a görcs olyan, mint egy előbb kerékbe tört, grünevaldi Krisztus karja. Egyre alacsonyabban szállnak — már megszónt zavaró jelenlétem.

Erés fölmelegedés várható. A napsütés maholnap előcsalja innen alólám a leborított csónak enyhelyében, a száraz, sárga fűben összetekeredve alvó kígyókat. Látom a legényeimet közeledni, munka-

ruhában, kátrányt cipelnek. Nagy pléhdobozokban olvasztják. Nemsokára vízre bocsáttatnak a csónakok. Alszom. A bakokra állított csónakokat kátrányozzák. Elszigetelik őket a szelektől, a vizektől. Túlzott buzgalommal át fogják kenni mire se jó csónakomat is, sűrű feketeséggel mázolják át a testem, hallom, ahogy a csónak korhadt deszkái halk ropogással, akárha szikes talaj ritkás fűcsomói tövére fagyott jégcsillagok ereszkednének meg zizegve, mohón magukba isszák a halál tintáját; átítatódom a tér-nélküliséggel, átítatódom a halállal. Nem tudni, hol vagyok.

Egyszerre vagyok az elképzelőre emlékező és az emlékezőt elképzelő. Egyszerre és csupán ez, semmi több. Tiszta viszony, szempárok nélküli szembenézés. Az erőfeszítés, ami megmaradt belőlem, nem arra irányul, hogy visszataláljak önmagamhoz, hogy újra elnyerjem identitásom, hanem hogy tájékozódjam, felleljem helyem, lényem elnyerje alakját, kiterjedését. Elementárisan akarattalan és személytelen erőfeszítés arra, hogy az útra kész ladikom alján alakatlanul gomolygó lélek beletaláljon a *kuporgásba* és a kuporgásban ráleljen súlyára, őstörténetének állapotaira, s már ide-oda ütődve a *pokol tornácára* vezető víziúton, *hártyásodva*, a hő morzsáját, mákszemnyi többletét visszavonva, elfalazva lecsapódjék az egyetemes semmiből, szétfoszló mindenségből, elérhetőn immár — mint minden lüktető, aláhullásában teljes csöppnyi gubanc — a *fájdalom* számára; érinthetően, fázósan, közegeben fürödve, mintegy a dörgölözés, súrlódás, tapogatózás sejtelmes előlegezésekképpen.

A szemem nyitva. Arra eszmélek, hogy egy levélkét figyelek régóta önkéntelenül; levélke vagy száraz magház az odafönn az akác-fán, amivel egyé válva voltam eddig, lehetetlen megállapítani. Körülötte egyetlen levél sem rezdül, sehol semmi se moccan, s ezt a levélként úgy rázza a szél, szinte pörgeti, mondanám, ha nem tartaná még mindig, örökké, innen észlelhetetlen kocsánya érthetetlenül, hogy epileptikusan ráng, pörög, mint a motolla, szinte hangot ad. Nincs rá magyarázat, egy lehetnyi szellő nem sok, annyit sem érzek a homlokomon, talán csak a tenger felszínén fut végig valami hullámokon túli külön borzongás. Micsoda különös légi folyosója húzódhat ott a szélnek, micsoda finom horpadásokból, spirálisokból álló vájatot, sebet őrizhet formájában az a levélke, hogy csakis ő, egyedül ő jelzi itt a légáramlást egész lényében vacogva . . .

De miért látok bele eleve tragikumot ebbe a magányos vibrálásba, miért az rá az első szavam: didergés, vergődés. Nem volna

lehetséges a kisgyerek szemével nézmem, a kisgyerek szemével a feszületet, az akácfa-feszületet: „*Mulat a Jézuska?*” Táncol, igen, táncolna, táncolhatna a levél egy mangófa ágán, de a megváltás és a kínhalál bennünk örök időkre egybefonódtak...

Táncol, pörög, haláltáncot jár az akácfalevélke. A lélek, a csupasz öntudat, mint *azon a nyárfán*...

Nem. Nem ezt a didergést akarom, így.

Távolabb, a lejtőn, az épület sarkánál egy törpe vadmeggy áll. Ágai úgy vastagodtak, göcsörtösödtek évek hosszú során, hogy a zsenge hajtásokat nem hagyta egy pillanatra sem szétterülni, a föld felé hajolni a sirokkó, úgy tartotta őket, ha kellett, visszahajlítva, míg el nem kérgesedtek, hogy legvégül egy irányba rendeződik minden hajlatuk, nekiindulásuk, nem váltak ugyan az ágak abszolút kénvévé, de minden csavarodásuk, ellenszegülésük e diadalmaskodó légáramlás főirányába hajlik. A sarok mögül kitorontó szél itt lebukik a lejtőn, ki tudja, mióta, és a meggyfa ágai közt, a meggyfa ágait fölcsapva ferdén fölvgódik az ég felé. Egy-azon órában borul virágba az egész fa, egyazon percben gyullad ki sugárútjai mentén a rózsaszínű lámpások csalóka sora.

Ez érdekelne? Ebben itt a szél jobban megragadható?

Mit tud, mit tudhat ez a meggyfa a szélről, sejt-e, sejthet-e bármit is saját közegéről, a szélről, mely időtlenül átjár rajta, kitölti, üvegebe falazza?

Sem a langyos zsolttár, sem a hideglelős fohász... A szél, igen, a szél, az érdekel. Nem *a szél maga*. Az a szél például, amely végigsöpört a Szerb utcán, gyermekkorom birodalmán... Mert mit érne, ami pusztá, gögös-kínos különvalóságába belefásult különbözőség, mit, amit altató, cinkos azonosság?

Ó, hogy megőrültem az isztriai fáknek, az *akácfáknak* a dalmáciai karsztvidék csenevész tölgycserjéi után!

Vincenzo di Castva XV. századi freskói Beram mellett, a škri-ljinei Szent Mária templomban. Szent Márton-képére alig fordíthattam időt. A katalóniai oltárképen a lóháton ülő katona, Szent Márton vízszintesen nyújtja oda köpenyét a vele egy magasságban elhelyezkedő koldusnak; ez itt másfajta aránytalanság: a lovasnak itt le kell hajolnia hozzá, nemcsak mert az lejjebb áll, hanem mert egészen aprócskára festette Vincenzo mester, pöttömnyivé zsugorodott. Jobban meg kellett volna figyelmem, hiszen csak most érzem annak fontosságát, hogy a spanyol oltárképpel ellentétben isztriai mesterünk a két központi alak mellé odafestette az egész

környezetet... Milyen is lehet a többiek, a szemtanúk arca, milyenek azok a hangok, amiket Vincenzo hallani vélt, hogyan egyeztetni össze azokkal a hangokkal, amiket ő még saját fülével hallhatott? Többet tudhatnék arról, miért aszalodott össze az a koldus...

Az Olajfák Hegyén virrasztó Krisztus kötötte le egészen a figyelmemet. Kezében lámpással, a fegyveresek élén Judás éppen egy kőfalat lép át, átellenben a riadt apostolok. (Kajafás Lázár föltámasztása után indítványozza a főtanácsnak Jézus üldöztetését: „Meg sem gondoljátok, hogy jobb nekünk, hogy egy ember haljon meg a népért, és az egész nép el ne vesszen.”) Középen a nagy arcú Jézus az Olajfák Hegyét nézi. Vincenzo okvetlenül látott erre olajfát, mégis *dombnak* festi a Hegyet, *szőlővel* beültetett dombnak, ami ennek a vidéknek alapvető jellegzetességét adja. (Ugyanolyan természetes ösztönösséggel, ahogy a haláltánc motívumát a szokástól eltérően az oltárral szemközti falra, a bejárat fölé festi meg.) Nem a tudatosság vagy a naiv torzítás kérdése a fontos ebben, hanem számomra újfent azok a *hangok*, az a *beszéd*... Ennek a freskónak a hangjai annak a beszédnek a visszhangjából szűrődnek elő, amit a katonai teherautók zúgásával átszótt éjszakában a Las Hurdas-i népi milícia tagjai hallgattak: „— Jézus Krisztus látta, hogy nálunk valami nincsen rendjén. Azt gondolta: »Elmegyek közéjük.«...”

Kivételes pillanatai annak a megváltásnak, ami a testvériség — a megaláztatás és a halál igazi ellentéte — a csoda tündöklő vágyképe megfogja a lélekben, a lelkekben — de miért, hogy a Mikáélé, az ácsé elmarad, folyton elmarad, s a kétkezdés még a cselekvőket is megkísérti, mint talán Héraklészt Omphalé udvarában? Miért, hogy ha vonakodva is, feszengve, elszorulva, a lélek kész, de a test erőtlen arra, hogy feláldoztassék?

Imhol a didergő, fül formájú Krisztus-levélke, Krisztus-jelzés. Íme a „választható” nép út-nyalábja, mely csalókan emelkedik, keskenyül, fut az égbe.

Lelkem ring veszendő teknőjében, puhán gördül ide-oda a deszkán, mint szivacsos kenyérbélből gyúrt gombóc, laza zsinagon, köldökzsinóron, behézik páncéljába, akár egy paradicsom, elátkozott gyümölcs, mely zöld üzenetként lecsusszant a palack függőlegessé feszített torkán, s most nagy vörös szívként lüktet, himbálódzik, az áttetsző falú végtelen szép nagy nyolcasai mentén pörög, kering, köröz, akár egy piruettozó planéta, társtalan jég-

táncos; már soha nem lehet kihúzni, már soha nem tudom bele-
rázni, már soha nem lehet eldugasolni, nem tudom lenyelni, nem
tudom kiköpni, már nem jutok el sehová, nem adatott számomra
annyi röpülés sem, míg egy csupasz levél aláhull, hátrabicsaklott
fejfel fogok csüngeni örökké, mint akit karóba húztak, mint hal,
melyet nyársra húztak, s a nyárs semmi egyéb, csak tömény le-
vegő, torkomban a kegyelmes mutatóujj gyomromba hatoló szon-
dájával, izzadok, mint egy dunsztosüveg, kirakatban gyöngyözve
szenderegő magzat, mely szűzen rothad meg, még csak nem is bűz-
lik, saját tiszta, jeltelen ízeibe roskadván, büntelenül piheg a pokol
tornácán; selyemfonálba pólyált légy kereng ezüstös pókfonálon, a
lélek a csalétek egy ismeretlen közegből, ó, nem hogy kiragadtass
az élő, éltető sárból: pórázon, féken tartott, finom szeizmográfiai
inga, mely csak így, a test vákuumába zárva működőképes, állan-
dósult üzembavarként saját verdesését továbbítja — s amott se-
besen forog a Történelem vasalt kereke, a meggyfa ritkás koro-
nája, virágdíszes, rózsaszín küllőivel aprítja, kaszabolja a semmit;
nem égi zsinegen, kocsányon, pókfonálon — forog, súlyosan gör-
dül a meggyfatorzs földből kimeredő öles tengelyén, mely fallosz-
ként döfi át a kerékagyat, s a golyóscsapágy szűk körfolyosóján
az egymáshoz nyomódó meggymagok zajtalanul pörögnek, futká-
roznak, egymás hátán, hasán átfordulva, simára koptatva egymást,
simára kopva a falakon az érintésnek attól az *egyetlen pontjától*,
mely akár egy módszeres tű, mely semmit sem ír, csak sikál, töröl,
vakar, testük egész felületén precízen és egyenletesen körbejár, si-
mára és fehérre, mint a holtak homloka, mint holtak koponyája a
homokban; forog az óriás kerék, mind eszeveszettebben, ahogy
meg-megnyikordul, mind többet fölemészelve lázas csuklójára kent
rozsdavörös, rozsdabarna olajából, melyet kátrányos tajtékként ver
ki peremére, forog, a káprázó szem felvételein úgy tűnik: vissza-
felé; ó, gigantikus talicska, melyben kötelezően hazatoljuk a részeg
bálványt, akár egy röhögő sziklát, föltozjuk trónjához a sáros
hólyagot, melytől rettegünk, akár a lavínától; micsoda jármű lehet
ez, lejtőre jutott, lejtőn elszabadult szekér, melynek *csak* egy ke-
reke mered ki, mered át hozzánk; ez a törzs, ez a tengely, kár-
hozottak taposómalma, bekötött szemű páriáké, micsoda mélysé-
gekbe nyúlik, merre halad — ördögök lépkednek, szaladnak rajta
állító helyükben, mint medve a gerendán, forgó gömbön, taposva,
taposva, *háttal*, billegve, ha leesnek, megáll, ha megáll, leesnek,
ha leesnek, megáll, ha megáll, leesnek.

A végső igazságnak, ami a derű, a harmónia, a rend, van alibije: mert isten redős öltözéke. Nála van, testmelegét, idomait űrzi akkor is, amikor tudván tudjuk, hogy ebből a kifordított rongyból csomózódott ránk az óriás batyu, melyben örökös dulakodásban rázódik, préselődik, gabalyodik össze zúzódva, ficamodva, repedve minden dolgok és lények minden lágy íze, gyöngye fűrtje, véresen, amint fulladozva harap, karmol, mint macskákkal zsákba varrt némben. Szabad bejárása van reflexeinkbe a gonosznak, mert gonosz magának a sötétségbe beszüremelő sejtelemnek a becsempészése, hogy mi vár ránk; gonosz, mert tiltott, gonosz, mert megtűrt. Gonosz tehát, mert elveti a hazugság magvát. Emésztő sóvárgásban egyek: fellegekbe elrugaszkodott eszünk és istentől elrugaszkodott természetünk; külön neve van egyazon állású időnk éjjeli órájának és nappali órájának, mintegy kétlakiságunk modelljeként, s az óra maga, ez az utánozhatatlan tökéletességű szerkezet félbehajlítva dupla körré lapítja a végtelen lepkeszárnybilincset, mint egy sületlen perecet, palacsintává lapítja, s az isteni egység, harmónia megtestesítőjeként sántikál, köröz mutatóival ezen a Möbius-szalagon, egybefoglalva, folyamatosan összefércelve az egymással harcban álló nappalt és az éjszakát, öngazoló azonossággá a kölcsönös tagadást. S mi gólyakalifákként élünk.

Könyéig cefrében, abalében, vagy magasabb tudást, s a tudással jogot szerezvén, hogy kimondd, mindez fos és hányadék, finnyászan ügyködve, kesztyűsen serénykedve, buzgón fullajtárkodva, avagy legvégül, ha netán megismernél és végigpróbálnál minden szégyenteljes megaláztatást és minden gyalázatos aljasságot, még mindig a tevékenység mint tapasztalat, a tudás mint képesség, az irányítás mint tisztség, azaz önmagad hivalkodó érvényesítése büvöletében, sürgetően és bénítón föltozul benned a *bűnös és bűntudatos* kérdés, féllábon állva keleped: mihez kezdj, mitévő légy? A káosz ágaskodó, hánytorgó, egymásnak feszülő elemeinek szentesített viadalát messze elkerülve, kivonva belőle magad eltulajdonítani ama isteni harmónia illanó visszfényét: aszkézis vagy élvhajhászás egyvégre.

Hanyatt fekszem, mint a végső óráját elközelegni látó püspök, „szereket és reménység között lévén, nem tudván, mit kellene választani”. Az égre sandítok én is, akár a haldokló Szent Márton: „Azután kérék őtet, hogy egy kevéssé fordítaná el a fejét, és ne tartaná mindenkor hanyat feküdvé; felnézvén nagy fájdalomában

monda nékik: Haggyátok nézmem az Eget, és nem a' földet, mert ezennel a' lelkem arra az útra mégyen."

Katona volt Szent Márton, azután pap. Isten seregében, majd pedig isten nyájában való szolgálatának mintegy a határmezsgyéjén köpenyének nevezetes elfelezése áll, ami után megjelent előtte az embernek Fia abban a fél palástban, amit a koldusnak adott volt. Pályája itt, mint a misztikus nyolcasba bucskázó végtelen, önmagát keresztetzi, keresztet ír.

Hogyan megtalálni a szabadságnak ezt a pontját a bezáruló pályán, ami valójában éjszaka és nappal, születés és halál állóképpé merevülő örökös körforgása, s amelyen egy éjszakai óra egy elmúlt, illetve egy eljövendő (mert a kozmikus különidők képei, múlt és jövő is egymásra másolódnak a sors könyvében — s a sors könyve ez) nappali hiányára támaszkodik? Hogyan rögzíteni, hogyan megtartani, avagy az állhatatosságot egy fokok nagyobb hűségre váltva — kilépni, lelépni róla? Az egyszerű mesteremberből lett bölcs, Pien példázata a két csigáról nem készlet választásra a — nemes indítékkal: *részvétből* — tevő és az ugyancsak *részvétből* tétlen között, csupán felmutatja a választás, az igazság háromszoros bogát. Milyen beszédet tehát?

Ezt az egyetlen szót megtalálni: Mutabor.

A Las Hurdas-i legenda szerint Krisztus második születésekor a három királyok nem járultak elé ajándékaikkal, „mivel időközben vagy koldusokká lettek vagy funkcionáriusokká”. Vincenzo di Castva széles freskón festi meg a betlehemi királyok egész kíséretét. Nem ez a fontos, s nem is az *ég*: az összetömörülő lovasok fölött *alig látszik egy-egy darabka az égből*, fel sem derenghet önmagunknak a a ravaszul a végtelenbe vetített eszményi, isteni pontja sem — ám a *lovak lábai alatt*, az aprólékosan kidolgozott növényzet mikrorealizmusában, az állatmesék, népmesék (talán csak a szabadon maradt tér betöltése kedvéért) odavetett jeleneiben mintha a tárgyi világ mellett a *megszólalásnak* is egy ősiségében új, eltanulatlan perspektívája bontakozna ki. Kenetes motyogás vagy harsány áradozás helyett, mellveregetés és vállveregetés helyett — tündéri történetek arról, aki túljárt valaki eszén, meg arról, aki pórul járt, borzongató történetek sárkányok és boszorkányok legyőzetéséről. Gyermekségünk mindennapi kenyere, hamuban sült, hamuban feledett, hamu borította pogácsája valahol, varjúkárogásban.

Lássuk, mi is volna hát fennen magasztalt regénk és benne dics-

telen, bárgyú csetlésünk-botlásunk az életünk keretét nyújtó körforgásban.

Dúsan ködlő pára, harmatozó piszok. Moslék, moslék, moslék, moslék. Manna, manna, manna. Összecsomósodó, hajnalra már vízenyősen poshadó.

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer (tehát létezett) a mindenekelőtt testetlen, de mindenekelőtt valóságos (létező) disznó, amelynek mindezek után valahol lennie kell, mert nem veszhet el, még ha fel is faltuk, meg is emésztettük, ki is ürítettük annak rendje-módja szerint, s ily módon kívánatosból újra visszavedlett undorítóvá, ahogy előbb a megvetésből a dicsőítés magasába emelkedett, összefutó nyálunk csomóba gyűlik a láttán, mint egykoron; mert az ól a születés szégyellt helye. Disznó nevelkedett az udvar rejtekén, megvetett, megtagadott szögletében, vastag nyakú disznóvá cseperedett a holdat bámuló malac, akit immár senki sem illehet igazi nevéen, s aki mellett a trágyában csak proféták tetvéskedtek, maga a bizonyág volt, a sarkalló ürügy, tiszta ideává hizlalt fölösleg, behelyettesíthetővé hazudott dög, a mindig készenlétben tartogatott *van*, a hatalom záloga, halvány bőrrű fantom, hogy legyen kire esküdnie, esküdöznie minden körmönfont szakácsnak, behemót hentesnek. S míg teste alaktalanná teljesedő tömlőjében elviselhetetlenné, feláldozhatóvá érik, dagad, raktározódik a rabolt, elcsalt, lefölezött szenvedés, melyet lecsontoz, suttyomban szűkmarkúan fölhígít a nyereségvágy, odabenn folyik a végeszakadatlan tálalás, soros vendégség, cserepusztítás, álszükségletek, talmi vágyak, protokolláris éhségek jelszerű, gesztusértékű kielgítése nagyban és kicsiben, a tobzódó anyag elhantolódó feltámadása; nyers, mennél nyersebb, még élő étkek és ízek sokaságából összevont eszenciális romák fölvonulása. Tor, bál, megtorlás, haláltánc. Moslékhoz ki-gondoljuk a kivívott testetlenségében legfalánkabb, legkövérebb disznót, csömörünkhöz csemegének a mannat — miután földhöz vágtuk a dülleszkedő perselyt, kimarkoltuk a szalonnás ostyát, sajnálkozva elszopogattuk emlékezetünk színes cserepeit, ama kintit felkapó, elvegyítő átható visítás, ártatlan üdviválgás fogadja a sziporkázó tényérkákát: *málna!* S a pihegő dámák a málna piros levet engedő, ikrás szivecskéiből eszegetnek kecsesen és áhítattal.

A szabadító álmokból, a játékból is ennyi: hempergés a sárban, kéjes vakaróztatás, lomha dörgölözés.

Kotyvasztás és lepárlás, kotyvasztás és lepárlás a konyhán, ahonnan kozmás hírek terjengenek, s ahonnan mintegy mellékesen ki-

kerül konyhaművészetünk igazi remeke: a moslék és a pára. Mindkettő a valóságosra utal: a moslék a múltat idézi, a pára az utópiát, a reményt.

A művészet kód és szemét. Fogyasztásunk fölöslege a művészet, amivel a disznó-fantomot hizlaljuk. Angyalok könnyű piszka, moslék nehéz párája.

Moslék és manna, manna és moslék, minden és semmi, semmi és minden, minden és minden.

Mindent előlről kezdeni, mindent újra megtanulni: az evést, a játkot, a járást. Nem megtartani akarom magamat, hanem elveszíteni. Tökéletesen akarom hallani azt a hangot, azt az áramlást, azt a lélegzétvételt nem-létem, más-létem foglalatában, ebben a kátrányos éjszakában: saját torkomon át bocsátva.

Nem lehetek megtévesztő. Sem önzésből, sem önzetlenségből. Nem lehetek megtévesztő. Nem lehetek szelíden, szelídségből megtévesztő. Nem lehetek kegyetlenül megtévesztő. Nem lehetek megtévesztő.

Božidar Jakac: Karmester, 1922